

FONOLOGIE STAROBABYLONŠTINY

Sumerský fonologický systém

	labiála	dentála/alveolára	palatála	velára	glotála
neznělá okluziva	p 	t <d>		k <g>	(?)
neznělá aspirovaná okluziva	p ^h <p>	t ^h <t>		k ^h <k>	
neznělá afrikáta		s <z>			
neznělá aspirovaná afrikáta		s ^h <ř>			
neznělá frikativa		s	ʃ <š>	x <ħ>	(h)
nazála	m	n		ŋ <ĝ>	
laterála		l			
vibranta		r			
polovokál			(j)		

vokály

	přední	zadní
vysoké	i i:	u u:
nízké	e e:	a a:

Starobabylonský fonologický systém

	labiála	dentála/alveolára	palatála	velára	uvulára	glotála
neznělá okluziva	p [p ^h]	t [t ^h]		k [k ^h]	q	ʔ <'>
znělá okluziva	b	d		g		
neznělá glotalizovaná (emfatická) okluziva		t >				
znělá afrikáta		z/z <z>				
neznělá glotalizovaná (emfatická) afrikáta		>				
neznělá frikativa		s ()	ʃ <š> (< s + š)	x <ħ>		
nazála	m	n				
laterála		l				
vibranta		r				
polovokál		j		w		

vokály

	přední	zadní
vysoké	i i:	u u:
nízké	e e:	a a:

Vokály

- 4 krátké a 4 dlouhé (a, e, i, u)
- existence vokálu /o/ není vyloučena
- dlouhé vokály: 1) primárně dlouhé: ā, ē, ī, ū
2) stažené (kontrahované): â, ê, î, û

Konsonanty

- 20 konsonantů
- zvláštnost: tzv. emfatické konsonanty)
- nedůslednost rozlišování znělých, neznělých a emfatických konsonantů v písmu
- odlišné konsonanty od češtiny: 1) emfatické konsonanty)
2) aspirované konsonanty ([p^h], [t^h], [k^h])
3) /q/ = neznělá uvulární okluziva
4) /ʔ/ <'>, <'> = glotální závěr (v arabštině 'alif, v češtině ráz)
5) /w/ = labiovelární aproximanta (jako anglické /w/)
- polovokály /j/, /w/ - 2 alofony: 1) konsonantní /j/, /w/
2) vokalické /i/, /u/
walādum „rození“ (od kořene *wld)
ūlid „porodila“

MORFOLOGICKÉ ZMĚNY FONÉMŮ

Vokály

1) Elize = vypuštění fonému

- ve dvou po sobě následujících otevřených slabikách (ne na konci slova)
- v češtině např. *otevírat* → *otvírat*

• v perfektu	např. <i>iktašdū</i>	< * <i>iktašadū</i>
• ve stativu	např. <i>wašbat</i>	< * <i>wašibat</i>
• ve ventivu	např. <i>iktašdam</i>	< * <i>iktašadam</i>
• v subordinativu	např. <i>ištaknu</i>	< * <i>ištakanu</i>
• v imperativu	např. <i>šuknī</i>	< * <i>šukunī</i>
• v prēt. <i>primae w-</i>	např. <i>ublū</i>	< * <i>ūbilū</i>

2) Epenteze = vkládání fonému

- v češtině např. *k Kolínu* → *ke Kolínu*

sedm → *sedum*

a) vokál /i/ - při vytváření statu constructu od nominálních kmenů končících na reduplikovaný konsonant, případně od víceslabičných nominálních kmenů, které končí na dva různé konsonanty

libb-i „srdce“

tukult-i „důvěra“

b) vokál /a/ - při napojování sufigovaných zájmen

-a-šu „jeho tabulka“

c) vokál shodný s vokálem kmene – při vytváření statu constructu od jednoslabičných kmenů, které končí na dva různé konsonanty

kmen **pagr-* → status constructus *pagar* „tělo“

kmen **šipr-* → status constructus *šipir* „práce, dílo“

3) **kontrakce** = splynutí/stažení dvou vokálů v jeden

- při kontaktu dvou vokálů docházelo k jejich splynutí v jeden vokál, který byl zřejmě dlouhý

- ve střední češtině je doložen jen podobný jev (monoftongizace dvojhlásek):

kóň > *kuoň* > *kůň*

bóh > *buoh* > *bůh*

kmen **rabi-* „velký“ nom. sg. *rabi-um* „velký“ > *rabûm*

nom. pl. *rabi-ûtum* „velcí“ > *rabûtum*

- v případě kontaktu vokálů /i/ + /i/ nastává kontrakce vždy

kmen **rabi-* „velký“ gen. sg. *rabi-im* „velkého“ > *rabîm*

- kontrakce obvykle nenastává, následoval-li za vokálem /i/, vocal /a/, /ā/

kmen **rabi-* „velký“ akz. sg. *rabi-am* „velkého“ > *rabiam*

4) **krásis** = „správné smísení“

- typ vnějšího sandhi, což jsou hláskové jevy zahrnující několik sousedních slov (např. tzv. vázání ve francouzštině *les amis* [lezami] „přátelé“)

- vnější sandhi označuje změny fonému na hranicích slov, které se projevují jako epenteze, elize, změny segment (asimilace, disimilace) nebo přeslabikování

- ve starobabylonštině jde o **elizi vokálu na hranici slov a splynutí dvou** po sobě jdoucích **slov v jeden** fonetický celek

šalšûmi < *šalšu ûmi* „třetího dne“

libbâlim < *libbi âlim* „střed/srdce města“

nîdâhim < *nîdi ahim* „nedbalost“

Konsonanty

1) **Elize** – a) foném /w/ mizí na začátku slov – v pozdním starobabylonském období

warḫum „měsíc“ → *arḫum*

wašib „sedí“ → *ašib*

b) foném /m/ mizí na konci slov, je-li tzv. mimací – v pozdním starobabylonském období

ḫ „zlato“ → *ḫ*

šattišam „každoročně“ → *šattiša*

- jako součást kmene zůstává /m/ zachováno na konci slov

kořen *šlm status constructus *šulmum* „zdraví“ → *šulum*

c) foném /n/ mizí na začátku slov některých slovesných tvarů jen určitých typů sloves

sloveso *nadānum* „dát“ imp. 2. sg. m. **nidin* → *idin* „dej!“

2) asimilace

a) artikulační – bývá omezena na fonémy /b/, /p/, /d/, /t/, /t'/, /m/, /n/, které se asimilovaly

k následujícímu nebo předcházejícímu konsonantu převážně ve slovesných

tvorech nebo na hranici slovesného tvaru a částice *-ma*

/n/ – se asimilovalo k následujícím konsonantům:

/n/+/d/ > *dd* **indin* > *iddin* „dal(a)“

/n/+/p/ > *pp* **inparis* > *ipparis* „byl(a) oddělen(a)“

/n/+/t/ > *tt* **intapras* > *ittapras* „byl(a) oddělen(a)“

/t/ – se asimilovalo k předcházejícím konsonantům:

/d/+/t/ > *dd* **idtūk* > *iddūk* „zabil(a)“

/t/+/t/ > *tt* **aṭṭardam* > *aṭṭardam* „poslal(a) jsem“

/s/+/t/ > *ss* **astanqakku* > *assanqakku* „dorazil(a) jsem k tobě“

/š/+/t/ > *šš* **aštabat* > *aššabat* „uchopil(a) jsem“

/z/+/t/ > *zz* **iztakar* > *izzakar* „řekl(a)“

/t/ – se asimilovalo k následujícím konsonantům:

/t/+/s/ > *ss* **ḫitsas* > *ḫissas* „přemýšlej!“

/t/+/š/ > *šš* **kiššurum* > *kiššurum* „(navzájem) spojit“

/t/+/š/ > *šš* **piššaš* > *piššaš* „pomaž se!“

/m/, /n/ – před pronominálními sufixy se asimilovalo k následujícímu konsonantu:

/m/+/š/ > *šš* **ašrum-šu* > *ašruš-šu* „na jeho místo“

/m/+/k/ > *kk* **ašpur-am-kum* > *ašpurak-kum* „poslal(a) jsem ti tam“

/n/+/k/ > kk *uzun-kunu > uzuk-kunu „vaše ucho“
 /n/+/š/ > šš idin-šunūšim > idiš-šunūšim „dej jim!“
 vedle toho existují i neasimilované tvary: idin-šunūšim

/b/ – se někdy asimilovalo k následujícímu /m/:

/b/+/m/ > mm ērub-ma > ērum-ma „vstoupil(a) jsem a“
 uššab-ma > uššam-ma „on(a) bydlí a“
 tēzib-ma > tēzim-ma „nechal jsi a“
 wašib-ma > wašim-ma „on bydlí a“

vedle toho existují neasimilované tvary, např. ērub-ma, wašib-ma

/p/ – se někdy asimilovalo k následujícímu /m/:

/p/+/m/ > mm aqīp-ma > aqīm-ma „svěřil(a) jsem a“

Při vytváření nominálních tvarů dochází k asimilaci hlásek /n/ a /d/:

/n/ – se asimilovalo k následujícímu /t/:

/n/+/t/ > tt *kintum > kittum „spravedlnost“
 (v pl. kinātum)

/d/ – se asimilovalo k následujícímu /t/, někdy i k následujícímu /š/:

/d/+/t/ > tt *wilitum > wilitum „porod“
 /d/+/š/ > šš *edšum > eššum „nový“, f. edištum

U kmenů končících na dentály a sykavky (*d, t, f, z, s, š, š*) dochází k jejich asimilaci v případě, že jsou následovány sufigovanými pronominy, která začínají hláskou /š/ (viz 7.1.2.1):

/t/+/š/ > ss *māt-šu > mās-su „jeho země“
 /f/+/š/ > ss *balāf-šu > balās-su „jeho život“
 /z/+/š/ > ss *iḥaz-šu > iḥas-su „vezme si ho“
 /š/+/š/ > ss ipuš-šu > ipus-su „učinil(a) ho“

vedle toho je doložen i neasimilovaný tvar: ipuš-šu

a) znělostní (spodoba znělosti)

/gt/ > /gd/

*igtamrū > igdamrū

3) **Metateze** = přesmyknutí (nesousedních) hlásek

- v češtině např. jihomoravské *cerel* místo *celer*

* → „vzájemné uchopení“

*zitkar → tizkar „mluv!“

4) Jiné hláskové změny

- labiovelární foném /w/ je uprostřed slova mezi vokály nahrazen bilabiální nazálou /m/

awīlum → amīlum „člověk“

awātum → amātum „slovo, záležitost“

SLABIKA

- starobabylónština má krátké a dlouhé slabiky – jejich jednoznačné rozlišení není vždy možné, protože zápis dlouhých vokálů v klínovém písmu není konsekventní

akz. sg. /bī.tam/ „dům“ zápis: častěji <bi-tam>, než <bi-i-tam>

FONOTAKTIKA

- absence konsonantních shluků (dvou a více konsonantů) na začátku nebo konci slov

- jazyk se tomu vyhýbá epentezí vokálu

/pu.luḫ.tum/ „bázeň“ → status constructus †/pu.luḫt/ > /pu.luḫ.ti/

- sekvence dvou vokálů na přechodu morfémů je heteroslabičná, nevytváří dvojhlásku

/ra.bi.at/ „je velká“

PŘÍZVUK

1) slovní – písmo ho nijak nezohledňuje

- elize vokálů naznačuje, že přízvuk byl patrně umístěn zpravidla na 3. slabice od konce

íktašad „dospěl(a)“

„chopili“

- na poslední dlouhé slabice byl v případě, že tato slabika obsahovala kontrahovaný vokál

maḥrûm < **maḥrium* „první“

- u slov se sufigovanými morfémy se přízvuk přesouval na slabiku, která tomuto morfému předcházela

-su „uchopil(a) ho“

2) větný – jeho postavení není známe

FORMY PÍSMÁ

- ve starobabylonském období se používaly dvě formy klínového písma:

1) tzv. monumentální písmo = písmo užívané na památkách souvisejících s reprezentací královské moci (např. Chammurabiho zákony)

2) tzv. kurzívní písmo = písmo užívané písaři při psaní na hliněných tabulkách

- je více stylizované a má i individuální rysy podle jednotlivých písařů

ŘAZENÍ ZNAKŮ v moderních sylabářích

- grafémy se skládají z různě směřujících vrypů:

- vodorovné vrypy

- šikmé vrypy

- úhlové vrypy

- kolmé vrypy

- grafémy jsou řazeny podle posloupnosti jednotlivých vrypů v daném znaku

- nejdříve jsou řazeny všechny grafémy začínající vodorovnými vrypy, pak grafémy začínající šikmými vrypy, pak úhlovými vrypy a nakonec kolmými vrypy

- každý grafém má své číselné pořadí/označení a svůj název (fonografickou nebo logografickou hodnotu), jež se zapisuje velkými tiskacími písmeny a podle toho se i citují

 1 AŠ

 366 KUR

- při řazení grafémů se zohledňuje jejich celkové grafické uspořádání, tj. počet vodorovných, šikmých, úhlových a kolmých vrypů v rámci jednoho grafému:

- grafémy začínající 1 vodorovným vrypem

- grafémy začínající 2 vodorovnými vrypy

- grafémy začínající 3 vodorovnými vrypy

atd.

- následuje podobné řazení grafémů se šikmými, úhlovými a kolmými znaky

- pořadí grafémů je určováno posloupnou strukturou celého grafému

- příklad řazení grafémů:

TI předchází

vodorovný vryp + úhlový vryp

HU

vodorovný vryp + kolmý vryp

IZ předchází

2 paralelní vodorovné vrypy

I

3 paralelní vodorovné vrypy

grafémy s vodorovnými vrypy

a) grafémy začínající 1 vodorovným vrypem , který výrazně vyčnívá na začátku grafému před ostatními vrypy

b) grafémy začínající 2 vodorovnými vrypy

c) grafémy začínající 3 vodorovnými vrypy

d) grafémy začínající 4 vodorovnými vrypy

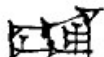

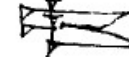

I. Grafémy začínající jedním vodorovným tahem

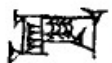
	<i>aš</i>			<i>na</i>
	<i>uš</i>			<i>ti</i>
	<i>šu</i>			<i>bar</i>
	<i>ħal</i>			<i>ħu</i>
	<i>ħa</i>			<i>ri/e</i>
	<i>an</i>			<i>gi/e</i>
	<i>ħa</i>			<i>zi/e</i>
	<i>be</i>			<i>nam</i>
				<i>mu</i>
				<i>d/t/ṭim</i>

Pozor na podobnost těchto grafémů!

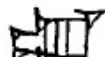

	<i>an</i>	————		<i>ħal</i>
	<i>ħu</i>	————		<i>ri/e</i>
	<i>gi/e</i>	————		<i>zi/e</i>

II. Grafémy začínající dvěma paralelními vodorovnými tahy

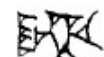

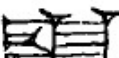
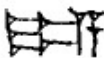
	<i>tab/p</i>		<i>al</i>
	<i>ab/p</i>		<i>il</i>
	<i>ši/e</i>		<i>bi</i>
	<i>um</i>		<i>pa</i>
	<i>k/qum</i>		<i>iz/s/š, ez/s/š</i>
	<i>ta</i>		<i>d/t/ṭum</i>
	<i>šum</i>		<i>am</i>
	<i>ad/t/ṭ</i>		<i>ma</i>
	<i>ṭup</i>		<i>d/ṭa</i>
	<i>si/e</i>		<i>ig/k/q, eg/k/q</i>

 id/t/ṭ, ed/t/ṭ

Pozor na podobnost těchto grafémů!

	<i>um</i>	—		<i>ṭup</i>	
	<i>šum</i>	—		<i>bi</i>	
	<i>pa</i>	—		<i>iz/s/š</i>	
	<i>da</i>		<i>id</i>		<i>ig</i>

III. Grafémy začínající třemi a čtyřmi vodorovnými tahy

	<i>i</i>		<i>áš/s</i>
	<i>ra</i>		<i>ú</i>
	<i>ne</i>		<i>g/qal</i>
	<i>ga</i>		<i>b/pur</i>
	<i>ša</i>		<i>g/k/qir</i>
	<i>kâr, qar</i>		<i>e</i>
	<i>iš</i>		<i>ja</i>

Pozor na podobnost těchto grafémů!

	<i>kâr, qar</i>	————		<i>b/pur</i>
	<i>ga</i>	————		<i>bi</i>
	<i>ša</i>	————		<i>ta</i>

grafémy se šikmými vrypy

a) grafémy začínající 2 (dlouhými) šikmými vrypy

1) rozbíhající

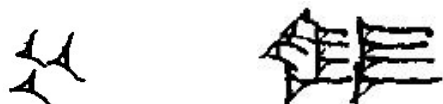
2) sbíhající

3) souběžné

a) grafémy začínající 3 nebo 4 (zpravidla krátkými) šikmými vrypy

IV. Grafémy začínající šikmými tahy

a) Grafémy začínající dvěma šikmými tahy

	<i>ba</i>		<i>ub/p</i>
	<i>zu</i>		<i>i/em</i>
	<i>su</i>		<i>te</i>
	<i>ka</i>		<i>ud/t/ʈ</i>
	<i>ug/k/q</i>		<i>di/e, ʈi/e</i>
	<i>az/s/ʂ</i>		<i>ki/e, qí/é</i>
	<i>hi/e</i>		<i>b/pu</i>
	<i>kam</i>		<i>din</i>
	<i>a/e/i/u/ɥ</i>		<i>lam</i>
	<i>ɣar</i>		

b) Grafémy začínající třemi a čtyřmi (zpravidla krátkými) šikmými tahy

Pozor na podobnost těchto grafémů!

	<i>zu</i>	_____		<i>su</i>	
	<i>ug/k/q</i>	_____		<i>az/s/š</i>	
	<i>hi/e</i>	_____		<i>ud/t/ť</i>	
	<i>di/e, ti/e</i>	_____		<i>ki/e, qi/é</i>	
	<i>te</i>	_____		<i>i/em</i>	
	<i>kam</i>		<i>a/e/i/u/ĥ</i>		<i>har</i>

grafémy s úhlovými vrypy

a) grafémy začínající 1 úhlovým vrypem

b) grafémy začínající 2 úhlovými vrypy

c) grafémy začínající 3 úhlovými vrypy

d) grafémy začínající 8 úhlovými vrypy

d) grafémy začínající 12 úhlovými vrypy

V. Grafémy začínající jedním až dvanácti úhlovými klínky

	eš		ul
	še		mi
	uz/s/š		nim
	li/e		ši
	tu		ar
	in		ù
	šar		wa/e/i/u

Pozor na podobnost těchto grafémů !

	ar	————		ù
	ši	————		wa/e/i/u
	eš	————		še
	tu	————		li/e
	nim	————		te

Pozor též na grafémy, jejichž části se mohou číst jako samostatné znaky!

	še	+		hu	————		uz/s/š
	ši	+		ri	————		ar
	še	+		ša	————		li/e

grafémy s kolmými vrypy

a) grafémy začínající 1 kolmým vrypem

b) grafémy začínající 1 kolmým vrypem následovaným vodorovným vrypem

c) grafémy začínající 1 kolmým vrypem následovaným šikmými vrypy

d) grafémy začínající 1 kolmým vrypem následovaným 2 kolmými vrypy

e) grafémy začínající 2 kolmými vrypy následovanými 2 kolmými vrypy

e) grafémy začínající 4 kolmými vrypy

VI. Grafémy začínající kolmými tahy

 me

 gu

 el

 d/ta

 ni

 i/er

 a

 z/ša

 sa

 un

 é

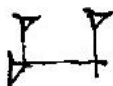
Pozor na podobnost těchto grafémů!

	<i>ni</i>			<i>i/er</i>
	<i>a</i>			<i>z/ša</i>
	<i>sa</i>			<i>é</i>

zvláštní podskupina grafémů s kolmými vrypy:

grafémy tvořící uzavřený obrazec (čtverec, obdélník)

a) grafémy s částečně otevřeným obrazcem

b) grafémy s uzavřeným obrazcem (čtverec)

c) grafémy s uzavřeným obrazcem (obdélník)

d) grafémy začínající 1 kolmým vrypem následovaným 2 kolmými vrypy

VII. Grafémy tvořící uzavřený obrazec (čtverec, obdélník)

 ib/p,
eb/p

 lu

 ur

 du

 ku

 la

Pozor na podobnost těchto grafémů!

ib/p, eb/p _____

ku _____

du _____

ur

ma

uš